

USAID
ВІД АМЕРИКАНСЬКОГО НАРОДУ

УКРАЇНЬКА
ГЕЛЬСІНЬСЬКА
СПІЛКА З ПРАВ
ЛЮДИНИ

ЗАСТОСУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНОЇ ПРОЦЕДУРИ

притягнення до кримінальної
відповідальності (in absentia)
за колабораційну діяльність

Київ 2023

Застосування спеціальної процедури притягнення до кримінальної відповідальності (in absentia) за колабораційну діяльність.

автор **Жидков Валерій Леонідович**, прокурор відділу Офісу Генерального прокурора

Жила Олександр Борисович, заступник начальника управління Офісу Генерального прокурора

Ця публікація стала можливою завдяки щедрій підтримці американського народу, наданій через Агентство США з міжнародного розвитку (USAID) в рамках Програми «Права людини в дії», яка виконується Українською Гельсінською спілкою з прав людини. У світі USAID є однією з провідних установ у сфері розвитку, яка виконує роль каталізатора цих процесів та допомагає досягати позитивних результатів. Діяльність USAID є проявом доброчинності американського народу, а також підтримує просування країн-отримувачів допомоги до самостійності та стійкості та сприяє забезпеченню національної безпеки та економічного добробуту США. Партнерські стосунки з Україною USAID підтримує з 1992 року; за цей час, загальна вартість допомоги, наданої Україні з боку Агентства, склала понад 3 млрд. доларів США. До поточних стратегічних пріоритетів діяльності USAID в Україні належать зміцнення демократії та механізмів досконалого врядування, сприяння економічному розвитку та енергетичній безпеці, вдосконалення систем охорони здоров'я та пом'якшення наслідків конфлікту у східних регіонах. Для того, щоб отримати додаткову інформацію про діяльність USAID, просимо Вас звертатися до Відділу зв'язків з громадськістю Місії USAID в Україні за тел. (+38 044) 521-57-53. Також пропонуємо завітати на наш вебсайт: <http://www.usaid.gov/ukraine>, або на сторінку у Фейсбук: <https://www.facebook.com/USAIDUkraine>.

© Жидков Валерій Леонідович

© Жила Олександр Борисович

© Українська Гельсінська спілка з прав людини, 2023

ЗМІСТ

Основна частина	4
Особливості повідомлення про підозру та набуття статусу підозрюваного	5
Забезпечення права на захист на стадії досудового розслідування за відсутності підозрюваного	6
Проблеми визначення правової позиції захисника за призначенням	8
Забезпечення справедливого судового розгляду та міжнародних стандартів у справах (in absentia)	10
Проблемні аспекти повідомлення обвинуваченого (засудженого) про постановлене стосовно нього судове рішення	12
Удосконалення процедури виклику та повідомлення про вирок у справах in absentia	14
Виконання вироку та міжнародний розшук у справах проти основ національної безпеки в порядку спеціального судочинства	15
Висновки	16

ОРГАНАМИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ (СБУ, ДБР, НПУ) розслідувалось 4981 кримінальне провадження за ст. 111-1 КК України, в яких про підозру повідомлено 1804 особам (станом на березень 2023 року).

До суду скеровано обвинувальні акти у 1081 кримінальному провадженні, з яких 515 проваджень у порядку спеціального досудового розслідування (СДР).

З притягнутих осіб (1804), у порядку СДР розслідувалось провадження щодо 605 осіб.

У зв'язку з розшуком підозрюваних зупинено 453 провадження (потенційний майбутній СДР).

Як вбачається, значна кількість кримінальних проваджень про злочини колабораційної діяльності здійснюються за відсутності підозрюваного або обвинуваченого (in absentia).

Особлива процедура притягнення до кримінальної відповідальності вимагає від сторони обвинувачення з одного боку виконання завдань кримінального провадження та забезпечення ефективності розслідування цих злочинів, що становлять загрозу національній безпеці України.

З іншого боку сторона обвинувачення у вказаній категорії справ зобов'язана використати всі передбачені законом можливості для дотримання прав підозрюваного чи обвинуваченого (зокрема, прав на захист, на доступ до правосуддя), а також сприяти забезпеченню справедливого судового розгляду.

Здійснення досудового розслідування у вказаній категорії кримінальних проваджень має свої особливості, які пов'язані з набуттям статусу підозрюваного, забезпеченням права на захист та часу залучення захисника за призначенням, відповідної правової позиції захисту, які виникають вже на стадії досудового розслідування.

На стадії судового розгляду необхідним є забезпечення належного повідомлення обвинуваченого про призначення підготовчого судового засідання, з часом про ухвалений стосовно нього вирок, а у подальшому забезпечення його виконання, що має певні недоліки процесуальної регламентації.

В цілому застосування процедури спеціального судового розгляду (in absentia) передбачає забезпечення справедливого судового розгляду, права на захист, та дотримання міжнародних стандартів у справах, а також врахування практики Європейського суду з прав людини.

Особливості повідомлення про підозру та набуття статусу підозрюваного

На жаль КПК України не регламентує порядок публікації змісту повідомлення про підозру, а також обов'язку їх публікацій.

Є різна практика публікації повідомлення про підозру.

Публікується витяг з повідомлення про підозру із зазначенням правової кваліфікації кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюється особа, із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність.

Публікується весь текст повідомлення про підозру.

Публікується весь текст повідомлення про підозру (містить ПІБ підозрюваного, а інші персональні дані знеособлені відповідно до ЗУ «Про захисту персональних даних»).

Вважаємо, що потрібно публікувати повідомлення про підозру або витяг з повідомлення про підозру із зазначенням правової кваліфікації кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюється особа, із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність.

Особа, зазначена в абзаці першому цієї частини, вважається такою, яка належним чином повідомлена про виклик, з моменту опублікування повістки про її виклик у засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження та на офіційному веб-сайті Офісу Генерального прокурора (частина 8 статті 135 КПК України).

Такий порядок забезпечує можливість особі через засоби масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження та веб-сайт Офісу Генерального прокурора бути поінформованим про факт повідомлення про підозру, повістки про виклик для отримання повідомлення про підозру та проведення інших слідчих та процесуальних дій, а також забезпечує підозрюваному можливість обрати відповідну лінію поведінки та правову позицію:

- **прибути** особисто для отримання повідомлення про підозру та проведення слідчих і процесуальних дій, здійснюючи свій захист;
- **особисто** залучити захисника, який буде надавати підозрюваному необхідну правову допомогу за відсутності останнього;
- **проігнорувати** зазначений факт та надати державі виконати обов'язок щодо забезпечення підозрюваного захисником за призначенням.

Забезпечення права на захист на стадії досудового розслідування за відсутності підозрюваного

Як правило, підозрюваний, відповідно до вручених повісток (у вищевказаний спосіб для вручення повідомлень), безпідставно не з'являється до органу досудового розслідування, про причини неявки не повідомляє, а слідством встановлюється, що він перебуває на тимчасово окупованій території, на якій не здійснюється діяльність державних органів, органів місцевого самоврядування України.

Зазначені обставини свідчать про умисне ухилення підозрюваним від виконання своїх процесуальних обов'язків, передбачених кримінальним процесуальним законодавством України, а також переховування від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності.

У зв'язку з цим, слідчим або прокурором виноситься постанова про розшук підозрюваного.

Також може бути винесена постанова про зупинення досудового розслідування у кримінальному провадженні на підставі п. 2 ч. 1 ст. 280 КПК України у зв'язку з розшуком підозрюваного.

Надалі, слідчий за погодженням з прокурором або прокурор звертаються до слідчого судді з клопотанням про дозвіл на затримання підозрюваного та доставку в суд під вартою для участі в розгляді клопотання про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, а також клопотанням про обрання стосовного підозрюваного запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою.

Одночасно, з метою дотримання прав підозрюваного слідчий або прокурор виносить постанову про доручення Регіональному центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги призначити адвоката для здійснення захисту за призначенням (у кримінальних провадженнях про особливо тяжкі злочини, в яких участь захисника є обов'язковою).

В інших випадках (окрім особливо тяжких злочинів) на цій стадії досудового розслідування такої вимоги немає.

Є різна судова практика з розгляду слідчими суддями клопотань слідчих та прокурорів про дозвіл на затримання, а також про обрання запобіжного заходу за відсутності підозрюваного, що також може впливати на час залучення захисника.

Одна судова практика зводиться до того, що слідчим суддею спочатку розглядається клопотання про дозвіл на затримання підозрюваного та доставку в суд під вартою для участі в розгляді клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою.

Згідно з КПК України участь захисника під час розгляду вказаного клопотання не є обов'язковою, та розглядається слідчим суддею за участі прокурора (ч. 3 ст. 189 КПК України).

Відповідно, у такому разі (при розгляді слідчим суддею лише клопотання про дозвіл на затримання) на цій стадії захисник може не залучатися.

Інша практика передбачає, що після розгляду клопотання про дозвіл на затримання підозрюваного та доставку в суд під вартою, слідчим суддею розглядається клопотання про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою.

Відповідно до ч. 1 ст. 193 КПК України розгляд клопотання про застосування запобіжного заходу здійснюється за участю прокурора, підозрюваного, обвинуваченого, його захисника, крім випадків, передбачених частиною шостою цієї статті.

Так, слідчий суддя, суд розглядає клопотання про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою та може обрати такий запобіжний захід за відсутності підозрюваного, обвинуваченого лише у разі доведення прокурором наявності підстав, передбачених [статтею 177](#) цього Кодексу, а також наявності достатніх підстав вважати, що підозрюваний, обвинувачений виїхав та/або перебуває на тимчасово окупованій території України, території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, та/або оголошений у міжнародний розшук (ч. 6 ст. 193 КПК України).

Участь захисника під час розгляду клопотань про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою є обов'язковою.

Залучення захисника за призначенням здійснюється в порядку, передбаченому ст. 49 КПК України.

Проблеми визначення правової позиції захисника за призначенням

В адвокатській практиці існує певна проблема щодо участі захисника за призначенням у кримінальних провадженнях, в яких розгляд клопотань сторони обвинувачення про застосування заходів забезпечення кримінального провадження та інших клопотань здійснювався за відсутності підозрюваного та правової позиції захисника за відсутності підозрюваного.

Відповідно до рішення Ради адвокатів України №70 від 2 серпня 2022 року, вбачається наступна правова проблема у таких випадках.

У вказаному рішенні Ради адвокатів України зазначається, що Регіональним центром безоплатної вторинної правової допомоги (РЦ БВПД) та Координаційним центром з надання правової допомоги висловлювалось твердження про те, що: «оскільки підозрюваний у судовому засіданні не був присутнім, безоплатна вторинна правова допомога йому не надавалась».

Також висловлювалась думка, «Що відсутність клієнта в засіданні свідчить про те, що адвокат не погодив свою позицію з клієнтом, тому має взагалі остерігатися дисциплінарного провадження».

Рада адвокатів України відзначила, «Що у висловлених РЦ БВПД, Координаційним центром з надання правової допомоги позиціях потенційно наявна загроза здійснення тиску на право адвоката обрати таку процесуальну позицію по справі, котра полягає в самостійній участі в засіданні за відсутності клієнта, заявлені слідчому судді про те, що клієнту невідомо про подане клопотання, про порушення способу повідомлення підозрюваного тощо».

На думку Ради адвокатів України «РЦ БВПД, Координаційний центр з надання правової допомоги роблять висновки про узгодження чи неузгодження позиції з клієнтом виключно на підставі факту наявності особистої зустрічі адвоката з клієнтом. В такий спосіб клієнти БВПД позбавляються можливості узгодити позицію з адвокатом по телефону чи будь-яким іншим засобом зв'язку. Адвокат примушується до ініціювання обов'язкової особистої зустрічі з клієнтом. Сама можливість надання правової допомоги особі, з якою не було особистої зустрічі, заперечується. І взагалі оцінка органом БВПД питання про узгодження позиції адвоката і клієнта є безпідставною і представляє собою втручання в адвокатську таємницю».

Рада адвокатів України відзначає, що «Кримінальний процесуальний закон виходить з того, що захист інтересів підозрюваного протягом здійснення досудового розслідування кримінального провадження при проведенні процесуальних дій, участь в судових засіданнях може здійснюватися захисником самостійно без особистої участі підозрюваного. Така форма здійснення захисту є законною, допустимою і часто досить ефективною. Більше того, інтереси сторони захисту в значній кількості випадків полягають саме в застосуванні такої форми захисту».

Рада адвокатів вказує, що «На цьому тлі особливе значення має інститут обрання запобіжного заходу, спеціальною метою якого є належне врегулювання порядку застосування заходів забезпечення до підозрюваного за наявності достатніх підстав вважати, що він виїхав та/або перебуває на тимчасово окупованій території України, території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, та/або оголошений у міжнародний розшук.

За своїм призначенням цей інститут безпосередньо і виключно спрямований на випадки, коли підозрюваний відсутній в Україні. Законодавець, регламентуючи порядок обрання запобіжного заходу визначив, що клопотання слідчого розглядається в обов'язковій присутності захисника (ч.ч. 1, 6, ст. 193). Захисник представляє інтереси відсутнього в судовому засіданні підозрюваного. У такий спосіб законодавець компенсує особисту відсутність підозрюваного і неможливість його прийняти участь в судовому засіданні. Захисник отримує інформацію, висловлює позицію сторони захисту, отримує судові рішення і володіє правом його оскарження. Запровадження інституту обрання запобіжного заходу саме з такими правилами участі сторони захисту є компромісним варіантом між потребами досудового розслідування та забезпеченням змагальності і права на захист».

Отже, Рада адвокатів України підкреслює, що «Зважаючи на норми чинного законодавства та пріоритет інтересів клієнта, адвокат, діючи як захисник особи, оголошеної в розшук, самостійно визначає свою правову позицію у справі при розгляді клопотання про обрання запобіжного заходу. Ця правова позиція включає в себе форму участі в засіданні, заявлення тих чи інших клопотань, надання чи ненадання доказів суду, позицію по суті клопотання, позицію щодо оскарження ухвали тощо. З урахуванням інтересів клієнта надання правової допомоги при розгляді клопотання про обрання запобіжного заходу цілком можливо у спосіб участі адвоката в судовому засіданні».

Таким чином, Рада адвокатів України вказаним рішенням (№70) роз'яснює, що «Вибір конкретних форм та способів участі в слідчих і процесуальних діях, судових засіданнях у кримінальному провадженні в межах, встановлених чинним законодавством, належить до обсягу поняття «позиція адвоката по справі», втручання до якої заборонене відповідно до п. 11 ч. 1 ст. 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Пряме чи опосередковане втручання органів БПД до позиції адвоката по справі, в тому числі у спосіб необґрунтованого надання переваг в оплаті в залежності від особистої участі в слідчих і процесуальних діях його клієнта, забороняється.

Факт спілкування адвоката з клієнтом, а також зміст, спосіб, форма, засоби та інші властивості такого спілкування входять до поняття «адвокатська таємниця». Адвокат є вільним у виборі форм, способів, засобів комунікації із клієнтом».

Отже можна констатувати наявність остаточно не вирішеного проблемного аспекту, пов'язаного з формуванням захисником, залученим за призначенням, правової позиції захисту за відсутності підозрюваного чи обвинуваченого, що може впливати на справедливий судовий розгляд, а також судову практику судів вищих інстанцій, у випадку не оскарження такими захисниками судових рішень.

Відповідно це питання підлягає подальшим дослідженням.

Забезпечення справедливого судового розгляду та міжнародних стандартів у справах (in absentia)

Критерії визначення справедливого судового розгляду залежать від індивідуальних обставин конкретної справи (Рішення ЄСПЛ «Ібрагім та інші проти Сполученого Королівства №№50541/08, 50571/08, 50573/08 и 40351/09»).

Рішення Європейського суду з прав людини допускають можливість здійснення заочного кримінального провадження (рішення у справах *Colozza v. Italy*, № 9024/80, *Krombach v. France*, № 29731/96, *Da Luz Domingues Ferreira v. Belgium*, № 50049/99, *Sejdovic v. Italy*, № 56581/00).

Міжнародними документами також передбачено можливість винесення заочного судового рішення у кримінальному провадженні.

Зокрема, Європейською конвенцією про міжнародну дійсність кримінальних вироків, Резолюцією (75) 11 Комітету Міністрів Ради Європи «Про критерії, що регламентують розгляд, що здійснюється за відсутності обвинуваченого» та Рекомендацією № 6 R (87)18 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам «Щодо спрощення кримінального судочинства», пропонується розглянути питання про надання судам першої інстанції можливості розглядати справи і приймати в них рішення за відсутності обвинуваченого.

Резолюція Комітету Міністрів Ради Європи (75)11 від 19 січня 1973 року «Про критерії, які регламентують розгляд, що проводиться у відсутність обвинуваченого», передбачає, що розгляд може бути проведений у відсутності обвинуваченого, за таких умов:

- **своєчасного** повідомлення особи про проведення розгляду і надання йому достатнього часу для підготовки захисту;
- **наявності** підтвердження про фактичне отримання такого повідомлення;
- **проведення** розгляду в загальному порядку і наданні захисту права втручатися в цей процес;
- **забезпечення** надання особі судового рішення, прийнятого за наслідками розгляду, і обчислення термінів на оскарження з моменту вручення такого рішення;
- **надання** особі права на оскарження судового рішення;
- **забезпечення** права особи на повторне проведення розгляду в загальному порядку, якщо його відсутність була викликана наявністю поважних причин, про які він не міг повідомити уповноважені органи

Проблематикою при вирішенні питання щодо здійснення спеціального судового розгляду за відсутності обвинуваченого (in absentia) є недосконалість процедури виклику такого обвинуваченого у підготовчє судове засідання обвинуваченого.

З наведеного у частині третій статті 323 КПК України вбачається, що повістки про виклик обвинуваченого, інформація про процесуальні документи, що підлягають врученню обвинуваченому, повинні публікуватися у засобах масової інформації загально-

державної сфери розповсюдження згідно з положеннями статті 297-5 цього Кодексу та на офіційному веб-сайті суду лише після прийняття судом рішення про здійснення спеціального судового провадження.

Це призвело до різних судових практик.

Є практика суддів, відповідно до якої, відомості про всі призначені судові засідання (починаючи з першого підготовчого судового засідання) у судових справах за такими обвинувальними актами (in absentia), публікуються судом у засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження, а також на офіційному веб-сайті суду.

Інша практика суддів не передбачає опублікування у засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження відомостей про виклик обвинуваченого у перше підготовче судове засідання, оскільки у КПК України відсутня пряма вимога про це, а частина третя статті 323 КПК України передбачає, що така інформація публікується лише після прийняття судом рішення про здійснення спеціального судового провадження.

Не опублікування у засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження, а також на офіційному веб-сайті суду відомостей про виклик у підготовче судове засідання обвинуваченого:

- **не сприяє** належному повідомленню обвинуваченому про здійснення стосовно нього судового розгляду;
- **ускладнює** обґрунтування прокурорами клопотань про здійснення спеціального судового розгляду за відсутності обвинуваченого (in absentia), оскільки прокурор повинен додати до клопотання документи про те, що обвинувачений знав або повинен був знати про розпочате кримінальне провадження (після звернення прокурором з обвинувальним актом до суду – щодо перебування кримінального провадження на стадії підготовчого судового розгляду).

Прокурорам, після призначення судом підготовчого судового засідання, у вказаній категорії кримінальних проваджень необхідно сприяти суду у здійсненні публікацій у засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження, а також на офіційному веб-сайті суду відомостей про виклик обвинуваченого у підготовче судове засідання.

Не зайвим може бути здійснення таких викликів (публікування повісток суду) на офіційному веб-сайті Офісу Генерального прокурора.

Запропонований порядок виклику обвинуваченого у підготовче судове засідання, за відсутності засобів зв'язку суду та сторони обвинувачення з обвинуваченим, сприятиме належному повідомленню обвинуваченому про здійснення стосовно нього судового розгляду.

Це надає обвинуваченому можливість особисто прийняти участь у судовому засіданні, обрати відповідну правову позицію щодо побудови захисту, або відмовитись від цього.

Такий порядок виклику обвинуваченого у підготовче судове засідання відповідатиме Європейській Конвенції, практиці Європейського суду з прав людини («Сейдовіч проти Італії»), Міжнародному пакту про громадянські та політичні права, а також Резолюції Комітету Міністрів Ради Європи (75)11 від 19 січня 1973 року «Про критерії, які регламентують розгляд, що проводиться у відсутність обвинуваченого».

Проблемні аспекти повідомлення обвинуваченого (засудженого) про постановлене стосовно нього судове рішення

КПК України враховує вимоги міжнародних документів, передбачає процедуру справедливого судового розгляду за відсутності обвинуваченого, гарантує право на захист, надає можливість особі, засудженій за її відсутності, оскаржити вирок, за наявності підстав для цього, що забезпечує також такій особі справедливий перегляд судом апеляційної інстанції вироку суду першої інстанції, постановленого заочно (in absentia).

Натомість КПК України не регламентує порядок публікації тексту вироку (або витягу з коротким змістом обвинувачення та резолютивної частини), постановленого заочно за відсутності обвинуваченого (in absentia) в засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження, на офіційному веб-сайті суду, веб-сайті Офісу Генерального прокурора, з метою повідомлення такій особі про постановлений стосовно неї вирок.

Також КПК України не передбачає умови, підстави та процедуру повторного розгляду судової справи в загальному порядку, або відновлення провадження по справі судом першої інстанції, проте забезпечує при цьому справедливий перегляд вироку судом апеляційної інстанції.

Це призвело до **різної практики повідомлення обвинуваченого (засудженого) про постановлене стосовно нього судове рішення in absentia:**

- **практика** оголошення повного тексту вироку, вручення його захиснику, розміщення у Єдиному державному реєстрі судових рішень;
- **практика** оголошення повного тексту вироку, вручення захиснику, розміщення у Єдиному державному реєстрі судових рішень, скерування родичам обвинуваченого, публікація в засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження **після набрання чинності;**
- **практика** оголошення повного тексту вироку, вручення захиснику, надсилання обвинуваченому (з поверненням), розміщення у Єдиному державному реєстрі судових рішень, публікація резолютивної частини вироку в засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження, на офіційному веб-сайті суду та Офісу Генерального прокурора **до набрання чинності.**

Вважаємо, що слід публікувати витяг з резолютивною частиною вироку про призначене покарання, постановленого судом заочно за відсутності обвинуваченого (in absentia), в засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження («Урядовий кур'єр») на офіційному веб-сайті суду, а також на офіційному веб-сайті Офісу Генерального прокурора.

Повідомляти обвинуваченого (засудженого) про ухвалений стосовно нього вирок за результатами спеціального судового провадження (in absentia) у вищевказаний спосіб є необхідним з метою забезпечення справедливого судового розгляду, права на захист, та дотримання міжнародних стандартів у справах (in absentia).

Це сприятиме доведенню обвинуваченому судового рішення, постановленого відносно нього за його відсутності, а також наданню йому права на оскарження судового рішення у апеляційному порядку.

Такий порядок повідомлення обвинуваченого про вирок відповідатиме:

Європейській Конвенції (ст. 6) та практиці Європейського суду з прав людини («Сейдовіч проти Італії»);

Міжнародному пакту про громадянські і політичні права (ст. 14);

Резолюції Комітету Міністрів Ради Європи (75)11 від 19 січня 1973 року «Про критерії, які регламентують розгляд, що проводиться у відсутність обвинуваченого»

Якщо особу засуджено за наслідками судового розгляду, під час якого порушено вимоги ст. 6 Європейської Конвенції, повторний розгляд справи судом або відновлення провадження по справі, при подачі відповідного клопотання, є належним способом виправлення припущених порушень («Сейдовіч проти Італії»).

Рішення Європейського суду з прав людини від 24.05.2007 у справі «Да Лус Домінгеш Ферейра проти Бельгії» (Da Luz Domingues Ferreira v. Belgium, заява № 50049/99), якщо судові засідання відбуваються за відсутності підсудного, це не є само по собі порушенням ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

При цьому відмова в доступі до правосуддя має місце, коли особа, яка засуджена заочно, не може у подальшому домогтися ухвалення нового судового рішення щодо обґрунтованості обвинувачення з фактичних та юридичних підстав після того, як воно було реалізовано, якщо не було встановлено, що ця особа відмовилася від права на захист і на явку до суду.

У справі «Сейдовіч проти Італії» (Sejdovic v. Italy, заява № 56581/00) рішенням Великої Палати Європейського суду з прав людини від 1 березня 2006 року встановлено порушення пункту 3 статті 6 Конвенції (Право на справедливий суд) у зв'язку з тим, що відбулось заочне постановлення вироку щодо заявника, котрого неможливо було знайти і визнано таким, що переховується, і якому не було зроблено жодного повідомлення про притягнення до кримінальної відповідальності.

У даній справі не було доведено, що заявник достатньо добре знав про притягнення його до кримінальної відповідальності і про висунуті проти нього обвинувачення. Тому не можна робити висновок, що він намагався утекти від правосуддя або що він однозначно відмовився від свого права бути присутнім під час судового розгляду.

Відповідно, заявнику, котрого судили заочно і щодо якого не було доведено, що він намагався переховуватись від правосуддя або що він однозначно відмовився від права бути присутнім у суді, не було надано можливість отримати нове, постановлене за умови дотримання прав сторони захисту, рішення суду щодо обґрунтованості висунутих проти нього обвинувачень.

Зазначені рішення Європейського суду з прав людини свідчать про необхідність належного повідомлення обвинуваченого про кримінальне обвинувачення, виклики у судові засідання, а також повідомлення про постановлене за його відсутності (in absentia) судові рішення, з наданням можливості його перегляду.

Удосконалення процедури виклику та повідомлення про вирок у справах in absentia

Запропонованою судовою практикою належного виклику та повідомлення про постановлене судове рішення (в засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження («Урядовий кур'єр»), на офіційному веб-сайті суду, на офіційному веб-сайті Офісу Генерального прокурора.

Автоматизацією процесу публікації повісток та витягів з вироків (або самих вироків) в електронному вигляді, що забезпечуватиме зручний пошук (по прізвищу підозрюваного/обвинуваченого/засудженого, номеру кримінального провадження (судової справи), кваліфікації злочину, місцю вчинення злочину тощо):

- **відповідний** електронний реєстр (база даних);
- **веб-сайти** суду та Офісу Генерального прокурора, Єдиний державний реєстр судових рішень, Електронний суд;
- **повідомлення** у Дія, соціальних мережах тощо;
- **інші напрацювання** та можливості штучного інтелекту (ChatGPT)

Змінами до законодавства (КПК України, Закон України «Про захист персональних даних»).

Виконання вироку та міжнародний розшук у справах проти основ національної безпеки в порядку спеціального судочинства

Спостерігаючи за сайтом Інтерполу у розділі розшукувані особи ми бачимо лише 5 з 7000 осіб які розшуковуються Україною за червоними повідомленнями.

Яку мету ми маємо ставити перед собою в умовах війни з Росією – кожен військовий злочинець, кожен колаборант, який потрапляє в будь-яку цивілізовану країну, має бути затриманий і доставлений на Україну для придання суду або покаранню.

Так чому ми маємо лише п'ять розшукуваних Україною осіб (Польща розшукує 50 осіб, Болгарія – 48, Румунія – 42, Грузія 18, Чехія, -17) залишається загадкою.

Відповідно до ч. 1 ст. 3 «Європейської конвенція про видачу правопорушників» 1957 р. – видача не здійснюється, якщо правопорушення, у зв'язку з яким вона запитується, розглядається запитуваною Стороною як політичне правопорушення або правопорушення, пов'язане з політичним правопорушенням (поняття політичного правопорушення Конвенція не визначає).

Можливо саме політичний характер колабораційної діяльності впливає на повільну активність представників нашої правоохоронної системи на цьому напрямку. Крім того, ми маємо можливості розшуку за окремими, адресними дорученнями про міжнародно-правову допомогу. Звісно створення окремого військового трибуналу по Україні вирішить багато питань ні цьому напрямку. Однак необхідно вже зараз посилити роботу МЗС України щодо ратифікації окремих угод про можливість видачі колаборантів, незважаючи на політичну забарвленість злочину, оскільки цей злочин вчиняється в умовах війни і нерідко вчинений у сукупності з воєнним злочином.

Інструкція про порядок здійснення міжнародного співробітництва з питань взаємної правової допомоги, видачі правопорушників (екстрадиції), передачі (прийняття) засуджених осіб, виконання вироків та інших питань міжнародного судового співробітництва у кримінальному провадженні під час судового провадження введена в дію наказом МЮУ від 19.08.2019 № 2599/5 (Розділ IX) передбачає, що не підлягають виконанню в Україні вирокі судів іноземних держав, ухвалені заочно (in absentia), тобто без участі особи під час кримінального провадження, крім випадків, коли засудженій особі було вручено копію вироку й надано можливість його оскаржити.

Висновки

Застосування спеціальної процедури притягнення до кримінальної відповідальності (in absentia) за злочини колабораційної діяльності, передбаченої КПК України, в цілому відповідає вимогам Європейській Конвенції з прав людини, практиці Європейського суду з прав людини, Міжнародному пакту про громадянські та політичні права, а також міжнародним документам з цих питань, проте має певні проблемні аспекти.

Усунення виявлених недоліків можливе запровадженням запропонованої судової практики належного виклику та повідомлення про постановлене судове рішення.

Запровадженням автоматизації процесу публікації повісток про виклик та витягів з вироків у відповідному електронному реєстрі (базі даних), починаючи з повістки виклику до слідчого до винесення і набрання чинності вирокком суду, використанням інших можливостей штучного інтелекту.

Також ці проблемні аспекти можуть бути усунені змінами до законодавства (КПК України, Закон України «Про захист персональних даних»).

У КПК України слід передбачити обов'язкову вимогу щодо виклику обвинуваченого у підготовче судове засідання, публікації кінцевого судового рішення у справі (in absentia), розширені можливості, можливості, умови, підстави та процедуру повторного розгляду судової справи в загальному порядку, або відновлення провадження по справі судом першої інстанції.

Запропоновані заходи, на наш погляд, сприятимуть належному виконанню Україною зобов'язань щодо дотримання верховенства права, прав людини, удосконалять процедуру спеціального досудового розслідування та судового розгляду (in absentia), попередять можливі порушення прав обвинувачених, а також мінімізують можливі факти звернення до міжнародних судових інституцій з позовами проти України.

